

ביאורים ומילואים - על סדר ההף היומני

פסחים ס"ד עמוד א'

בגמ', מאי טעמא דרבי שמעון, דכתיב זבחי זבחי תרי זמני. קרי ביה זבח זבחי וכו'.

א. התוס' (יומא כ"ט. ד"ה אלא אפילו) כתבו, דאם הקריבו קרבן אחר תמיד של בין הערבים, אף שביטלו עשה דהשלמה, הקרבן כשר מהתורה, ורק מדרבנן הוא נפסל, ואחד מראיות התוס' הוא מסוגיין, דקאמר דלרבי שמעון דרשינן מזבח זבחי שהוא פטור בשוחט על החמץ קרבן אחר מלבד הפסח, והקשו התוס', והלא הפסח הוא מאוחר לתמיד, ואחר התמיד שאר הקרבנות מלבד פסח פסולים, ובמילא לא יתחייב על שחיטת זבח בעת שהחמץ קיים, דהלא הזבח הזה פסול בכל אופן. אלא מכאן מוכיחים התוס', דפסול זבח אחר התמיד אינו מה"ת, אלא מדרבנן, ולכך בעי ר"ש דרשת זבח זבחי.

והקשה הגרעק"א זצ"ל בסוגיין (דו"ח ד"ה מ"ט דר"ש) על התוס' הנ"ל, וז"ל: "ואני בעניי איני רואה סרך קושיא, דהא באמת זמן פסח מחצות ואילך ואם שחטו קודם לתמיד כשר, וממילא איצטריך קרא לשוחט שאר זבחים מחצות ואילך קודם התמיד דאינו חייב משום ל"ת על חמץ, וה' יורני כוונת התוס' בזה".

והתפארת ישראל (על משנתנו, אות ב') מיישב דבריו: "כתב הגאון הגדול מהו' עקיבא שליט"א, וז"ל, תוס' יומא (כ"ט.) הקשו, [וכו'] וצ"ע, עכלה"ט [של רעק"א]. אמר המחבר גם אני ת"ל כבר הרגשתי זה בפירושי (לעיל כ"ז.) אמנם לפע"ד יש להצדיק רבותינו בעלי התוס', דס"ל דבשחט שאר זבחים אחר חצות קודם התמיד, לא אצטריך תנא לאשמעיל דפטור דהרי אפי' תמיד ששחט אחריהם על החמץ ליכא דמחייב רק ר' יודא, ורק משום דכתיב זבחי המיוחד. אע"כ דמירי בשחטן לאחר התמיד, וסד"א דחייב מדשחטן בזמן פסח, דחייב ג"כ עליו בשחטו על החמץ. וכן משמע מלשונם, שכתבו בזמן פסח. ולהכי מקשו שפיר הרי בל"ז פטור מדפסולין משום עשה דהשלמה. ול"ל זבחי" [עמו"ש בקו' בנו, ויבא להלן בס"ד].

ב. ובאמת דיש לעיין טובא, אם דבר שאינו לכתחילה, נקרא "זמן" שהמשנה תכתוב דין על זה, ועל' בתשו' מהרש"ם (ח"ד סי' ס"ו) שהאריך בזה, ומביא כמה ראיות לזה ואחד מהם מדברי התוס' (לעיל ה.) בילפוטא דרבי ישמעאל מזמן ביעור החמץ שחייבה התורה, מקרא דלא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים, כתבו התוס' (ד"ה לא תשחט) "הקשה רשב"א היכי יליף מהכא דחמץ אסור מו' שעות ולמעלה והא זמן שחיטת הפסח אחר התמיד הוי ותמיד ששחטו לפני חצות פסול, וא"כ זמן שחיטה לא הוי מיד אחר חצות עד כדי שהיית הקרבת תמיד וי"ל כיון דדיעבד אם שחט הפסח קודם תמיד כשר כדתנן התם חשיב זמן שחיטה מחצות ואילך", עיי"ש.

אך בלאו הכי יש עוד ליישב, דעל דברי רבי ישמעאל שם "זמן שחיטה קאמר", האריך החתם סופר (שם ד"ה תבא אמר מהכא) לדון לרבי שמעון (כ"ח:) דחמץ מותר מה"ת אף אחר שש שעות, אימתי זמן ביעורו, והעלה דבאמת לרבי שמעון מצות ביעור החמץ יתחיל בעת שהקריב קרבן פסח, ומי שלא יקריב קרבן פסח לא יהיה לו מצות ביעור עד הלילה, וא"כ כדי שיתחייב בלא תשחט על חמץ, לא סגי בזמן שחיטה כר"י, אלא לר"ש צריך בפועל לשחוט קרבן פסח, עכתוד"ק עיי"ש.

ולפי זה צ"ל דמה שאמר ר"ש שכל הזבחים יהיה פטור, מיירי אחר ששחט קרבן פסח שאז נתקיים לא תשחט על חמץ, ולא סגי שיהיה בזמן שחיטה, וא"כ בוודאי צדקו דברי מאורינו הגרעק"א שזמן שחיטת הקרבן פסח הוא כבר מחצות, וכמו שכתבו התוס' הנ"ל (ה' ד"ה לא תשחט), כיון דבדיעבד הפסח כשר כששחטו קודם התמיד, אך לרבי שמעון לא סגי בזמן שחיטה, אלא צריך שיהיה בפועל נשחט, וזה אולי היה ההכרח של התוס' ביומא, כי אם נצטרך לומר שר"ש שפטור מכל הזבחים ששחטן על החמץ מיירי אחר ששחטו הפסח ועדיין לא שחטו התמיד, זהו דוחק מאוד, ובוודאי לא זה היה כוונת הגרעק"א שקושייתו היתה שהגיע כבר זמן שחיטת הפסח ובמילא מיפטר אם שוחט שאר זבחים על החמץ, אך לפי דברינו הנ"ל, לא סגי בזמן אלא בעי שחיטה ממש, וזה בוודאי היה דוחק גדול להתוס' לאוקמי המשנה ודינא דרבי שמעון כששחטו בפועל הפסח קודם התמיד, ולכך הקשו דאם לר"ש דין איסור החמץ מתחיל רק אחר שחיטת הפסח בפועל, שהיא אחר שחיטת התמיד, א"כ בשאר זבחים במילא פסול, מחמת שחיטת התמיד. ואלא על כרחך צ"ל, שזהו פסול מדרבנן.

ודמות ראייה לזה, דבלאו הכי יש להקשות [במו שמקשה שם בנו של התפארת ישראל בהגהו'] על תוס', דאולי ר"ש מיירי מקרבן מחוסר כיפורים בע"פ שמותר להקריב אחר התמיד, ולכך אינו נפסל מחמת התמיד ובעי טעמא דחמץ, והשיבו אביו והוא ברור בפשט, דבוודאי אי אפשר לאוקמי מילתא דר"ש "ושאר כל הזבחים" על היכי תמצוי של מחוסר כיפורים בע"פ. וה"נ ליכא למימר "ושאר כל הזבחים" על היכי תמצוי ששחט בפועל קרבן פסח קודם התמיד, ודו"ק.

במשנה, הפסח נשחט בשלש כתות שנאמר ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל, קהל ועדה וישראל.

ג. ובגמ' (א"ב) קאמר רבי יצחק "אין הפסח נשחט אלא בג' כתות של שלשים שלשים בני אדם, מאי טעמא, קבל ועדה וישראל", ופירש"י: "שלשים בכל כת וכת, קהל עשרה, ועדה עשרה, וישראל עשרה".

וכתב המהרש"א במשנה (ד"ה קהל) "כל כת משמע עשרה, כדלקמן בגמ', עדה ילפינן ממרגלים דכתיב הבדלו מתוך העדה וגו', וישראל ילפי' מג"ש דתוך תוך כדאמר פ' בן סורר, ולענין קידוש השם בעי עשרה דכתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וגו' וכתוב התם מתוך העדה וגו', וקהל נמי משמע בכל מקום עשרה, ואפשר מדהנהו כתות עדה וישראל עשרה קהל נמי עשרה", עכ"ל המהרש"א.

ביאורים ומילואים - על סדר ההף היומי

וכן משמע מתוך פי' הריטב"א בכתובות (ז: ד"ה מנין לברכת חתנים בעשרה) וז"ל: "במקהלות ברכו אלהים, פירוש ואין קהל פחות מעשרה, פירש רש"י ז"ל מדכתיב קהל את העדה ואין עדה פחותה מעשרה, ובתוס' למדוה מדכתיב גבי פסח ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל ואמרינן התם בפסח שני (ס"ד:): שצריך ג' כתות של עשרה לשחטו דפרשינן קהל ועדה וישראל".

וכתב בספר "דף על הדף" (יבמות ק"ו:): "במשנה, ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל מצוה בדיינין ולא מצוה בתלמידים, ר"י אומר מצוה על כל העומדים שם וכו'. הנה מבואר כאן במשנה דלת"ק מצות חליצה מתקיימת בדיינין והדיינין סגי שיהיו ג' דיינים כדאי' לעיל (יבמות ק"א.), וגם לר' יהודה דמצוה על כל העומדין שם לומר חלוץ הנעל לא מצינו חיוב שיהיו עשרה מישראל דוקא, ואף דפרקי דר"א (פרק י"ט) ובמדרש שוחר טוב (תהלים צ"ב) איתא עדות חליצה בעשרה, וכן נפסק בסדר חליצה שבשו"ע אה"ע (סי' קס"ט, י"ג) אינו נלמד מהא דכתיב "בישראל" אלא הוא דין ומצוה לכתחילה כדי לפרסם הדבר, וא"כ מבואר דאף דכתיב "בישראל" תיבה זו לא באה לומר שצריך עשרה מישראל".

"ומכח זה הקשה כ"ק מרן האדמו"ר בעל **האמרי אמת מגור** זצ"ל (מכתבי תורה מכתב קיא) על הא דאי' בפסחים (שם) דהפסח נשחט בשלש כתות שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל קהל ועדה וישראל, ואמרינן בגמרא א"ר יצחק אין הפסח נשחט אלא בג' כתות של שלשים שלשים בני אדם ופירש"י קהל עשרה ועדה עשרה וישראל עשרה, ועיי"ש במהרש"א שכתב דהא דישאל הוי עשרה ילפינן מגז"ש דתוך תוך עיין שם, וקשה **דכאן בחליצה חזינן ד"ישראל" אין פירושו עשרה בני אדם דוקא** וכו'. וכתב דאפשר לתרץ דכוונת הגמרא בפסחים על תיבת "כל" שקודם לקהל, וכאילו היה כתוב כל ישראל וזה הוי עשרה בני אדם, ודוחק, עיין שם"ע"כ מספר דף על הדף, ואמנם הביאו גם בספרו על פסחים, אך שם ביבמות הוא מבואר יותר ולכן העתקתיו משם. ומצויין אצלי שכן הקשה גם **התורה תמימה** (דברים כ"ה, בהערה קכ"א) ונשאר בצ"ע רב.

[ד]. ובאמת, דלא זכיתי להבין קושייתו של רבינו הקוה"ט האמרי אמת, דלכאורה מתוך דברי המהרש"א שצ"י, מתיישבת קושייתו, דכד נדייק בדברי המהרש"א מה שכתב בספיא דדבריו "ואפשר **מדהנהו כתות עדה וישראל עשרה קהל נמי עשרה**", והלא ממש קודם לזה כתב המהרש"א "וקהל **נמי משמע בכל מקום עשרה**", וכן הבאנו כזאת מהריטב"א בכתובות, וא"כ מהו דממשיך בדבריו ואפשר וכו'.

ולכאורה הביאור בזה הוא, דבעדה אמרינן בגמ' "אין עדה פחותה מעשרה", אך לא אמרו זאת על קהל "דאין קהל פחות מעשרה", ואמנם שמשמע בכל מקום שמזכירים קהל שהוא עשרה, אך אין לזה הכרח כמו בעדה, ולכך כתב המהרש"א דכיון שקהל דהכא סמוך ל"קהל", על כרחך קהל כאן הכוונה בוודאי לעשרה. וה"נ נימא גבי ישראל, דאין הכי נמי דלאו בכל מקום יהיה הכרח שישראל הוא דווקא עשרה, אך היכן שכתוב **אחר** עדה, שהיא עשרה בוודאי, ואחר קהל שנדרש הכא שהיא עשרה, אז הישראל בא להוסיף עוד מנין, ומהיכי תיתי לומר שיהיה רק ג' או ה' כמו בחליצה, דהלא ב' הלימודים שלפניו עדה, וקהל, הם עשרה כל אחד מהם, אז ישראל גם הוא עשרה **כאן**.

שו"ר שבס"ד זכיתי לכוון לדברי **המאירי** שכתב ממש כדברינו הנ"ל, וז"ל: "אמר המאירי הפסח היה נשחט בשלש כתות [ובו'] כך הוא המצוה שכך סמכוה המקרא דכתיב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל קהל ועדה וישראל, **והדבר ידוע שאין עדה פחותה מעשרה** כדכתיב במרגלים עד מתי לעדה והרי שיצאו מהם יהושע וכלב ונשארו עשרה ונקראו עדה, **וסמכו לומר שאף קהל וישראל הסמוכים במקרא לעדה עשרה הם** ונמצאו שלשים", והיינו דאף שיכול להיות משמעות אחרת ל'קהל' ו'ישראל', רק **הכא** שזה סמוך ל'עדה' שאינה פחותה לעולם מעשרה, אף הם עשרה כ"א.

ואמנם שבקוצר הבנתי יש לי להעיר בדברי המהרש"א, דהלא הוא כתב לבאר דברי רש"י, ולרש"י אין זה כל ספק שאין קהל פחות מעשרה, וממש כעדה, וכדכתב בלשונו רש"י (כתובות ז: ד"ה במקהלות) "על ברכת מקור צריך קהל **והיינו עשרה** כמו הקהל את העדה (במדרב"ב) **ואין קהל בפחות מעדה ועדה עשרה** כדילפינן (ברכות כא:) מעדת מרגלים עד מתי לעדה הרעה יצאו יהושע וכלב". ועכ"פ מדברי רש"י עוד מתחזק תירוצנו בקו' האמרי אמת, דעדה היא ודאי עשרה בכל מקום, וקהל לרש"י אף הוא ודאי עשרה בכל מקום, וא"כ אין סברא לומר דישאל דהכא יהיו רק ג' או ה'.

ויש לי בס"ד להביא ראיה לרש"י שקהל בכל מקום הוא עשרה [ודלא כהמאירי והמהרש"א דרק כשהקהל סמוך לעדה דרשינן ביה עשרה] מגמ' ברכות (נ"ד:): "מאי מברך, אמר רב יהודה ברוך גומל חסדים טובים. אביי אמר **וצריך לאודווי קמי עשרה דכתיב וירוממוהו בקהל עם**". ובאמת, דמגוף הלימוד שצ"י המהרש"א מסנהדרין, מוכח דבכל מקום "ישראל" אינו בדווקא עשרה, ועל כרחך צ"ל דדווקא הכא שהוא סמוך לעדה וקהל אמרינן דאף ישראל הוא עשרה, דאי' שם (סנהדרין ע"ד:): "אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם, פשיטא, ישראלים בעינן, דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל, בעי רבי ירמיה תשעה ישראל ונכרי אחד מהו, ת"ש דתני רב ינאי אחוה דרבי חייא בר אבא אתיא תוך תוך, כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתוב התם הבדלו מתוך העדה הזאת מה להלן עשרה וכולהו ישראל, אף כאן עשרה וכולהו ישראל". ולכאורה אם ישראל עצמו הכוונה לעשרה, מה בעי הלימוד "תוך תוך", הלא כתיב "ונקדשתי בתוך בני ישראל", אלא שישאל בסתמא אין הכרח שזה עשרה, וכיון שפרהסיא הוא עשרה, עדיין לא ידעו ללא הדרשה ד'תוך תוך' שצריך להיות עשרה מישראל בדווקא, ודו"ק.

במשנה, השוחט את הפסח על החמץ עובר בלא תעשה.

[ה]. במשנה, קראו את ההלל, אם גמרו שנו, ואם שנו שלשו, אף על פי שלא שלשו מימיהם וכו'.

והקשו **התוס'** (ז"ה קראו את ההלל) "קשה לר"י דאמרינן בפ' אין נערכין בערכין (יא.) ובכיצד מברכין (ברכות לה.) **אין אומרים שירה אלא על היין** והכא חזינן דאיכא שירה בלא נסכים [ובו'], ואור"י דה"פ אין אומרים שירה **בשעת הקרבת קרבן אלא על היין** [ובו'] אבל שלא בשעת הקרבה היו אומרים שירה שלא על היין בכמה דוכתי".

ביאורים ומילואים - על סדר ההפ' היומני

והקשה **המנחת חינוך** (מצוה שצ"ה, אות י"ג) דבגמ' בערכין שם, פריך על רב מתנה דאמר שביכורים טעונים שירה, והא אין שירה אלא על היין וביכורים לא הביאו עם יין, ומשני הגמ' דרב מתנה מיירי כשהביא ענבים וסטחן ליין, עיי"ש [ובתוס' דמשום ששייך ביכורים עם יין כבר תיקנו שירה בכל הביכורים], וכתב המנ"ח: "ודברי התוס' תמוהים מאוד מאי מקשה הש"ס בביכורים האיך אומרים והא אין אומרים שירה אלא על היין ודחיק לתרץ כגון שהביא יין, **הא ביכורים היו שלא בשעת הקרבה** דאין מקריבים ביכורים כלל, ולדבריהם שלא בשעת הקרבה אומרים בכמה דוכתין שלא על היין וצע"ג".

ו. ולכאורה בלאו הכי צ"ב בדברי התוס', והלא קרבן פסח הוא קרבן, והוי בשעת הקרבה, ואין בו נסכי יין, ומהו שאמרו התוס' "אבל שלא בשעת הקרבה היו אומרים שירה שלא על היין", אבל עתה שעת הקרבה הוא.

וראיתי בספר **אהל יוסף** (להגר"י מולכו בעל הזבח תודה על הל' בדיקת הריאה, פ"א מביכורים ה"ו), שנמי הוקשה לו קושיית המנ"ח, ורוצה לבאר שכוונת התוס', שבקרבן שיש בו יין אסור לומר השירה אלא בעת שמנסכים היין, אמנם בקרבן שאין בו יין אזי בעת ההקרבה עצמה לא יאמרו שירה, אך לפני ואחרי ההקרבה אומרים שירה, ולכך בעת שחיתת וזריקת הקרבן פסח **לא היו אומרים הלל**, אלא היו אומרים אותו לפני התחלת השחיטה, ועד שזרקו, ובעת ההפשט, אך בזמן **הקרבת** הקרבן לא היו אומרים שירה. אך בקרבן שיש בו נסכי יין, אסור לומר שירה אלא על היין, וזה פריך הגמ' מביכורים, שכיון שיש בביכורים נסכי יין במביא ענבים שסחטן, א"כ היאך אפ"ל בזמן אחר בביכורים שירה, ולכך משני דמיירי בזמן הבאת ביכורים עם יין בדווקא, עיי"ש והוא קצת דוחק.

ז. ובאמת דאני הקטן נבער מדעת, אך לא זכיתי להבין ולרדת לסוף דעתו העמוקה של המנחת חינוך בקו' על התוס', דמאי דפשיטא ליה להמנחת חינוך שביכורים אינם זמן הקרבה, מספקא ליה **לרמב"ן** בפרשת נשא (במדבר ה', ט), והוא תמה שם על רש"י שמשווה בין תרומה לביכורים, ומסיק שביכורים דין קדשים להם **דקרבים לגבי מזבח** וז"ל הרמב"ן: "ועוד שנו שם בספרי, אשר יקריבו לכהן, אמר ר' ישמעאל וכי תרומה מקריבין לכהן, מה ת"ל אשר יקריבו לכהן לו יהיה, לפי שהוא אומר (שמות כג, ט) ראשית בכורי אדמתך וגו', אבל לא שמענו מה יעשה בהם, ת"ל אשר יקריבו לכהן לו יהיה, בא הכתוב ולימד על הבכורים שיהיו נתונים לכהן. ופירש רש"י וכי תרומה מקריבין לכהן, והלא הוא עצמו מחזר עליה בבית הגרנות. ואינו מחזור. אבל פירושה, על דעת רבי ישמעאל לא יבא לשון הקרבה בתורה **אלא בקרבים על גבי המזבח, לפיכך דרש "אשר יקריבו" בבכורים שהם טעונין תנופה והגשה**, יאמר הכתוב כי כל הבכורים אשר יקריבו הבעלים לשם, **לכהן המקריב לו יהיה**" ענו"ש דמבאר שתרומה היא לכל כהן שירצה, אך ביכורים הוא דווקא לכהן שהקריב על המזבח כמו בכל הקדשים, **ונבהנתב והקבלה** פר' כי תבוא (דברים כ"ג, ג) דמבאר פלוגת רש"י ורמב"ן גבי ביכורים, ומיישב דברי רש"י, עיי"ש. וא"כ שפיר י"ל דכן הוא דעת התוס' כרמב"ן, שביכורים הוי זמן הקרבה, ולכך פריך בגמ' שאין אומרים שירה בזמן הקרבה אלא על היין.

ח. עוד י"ל, דאף ללא דברי הרמב"ן שהביכורים עצמם הם קרבן, יש לתרץ קו' המנ"ח, דהלא רב מתנה אמר בסתמא שביכורים טעונין שירה, וסתם ביכורים היו מביאים עם קרבן, כדאיתא במשנה (ביכורים ב', ד), ואף שאין הקרבן חובה כדפסק הרמב"ם (פ"ג מביכורים ה"ב), אך עכ"פ לכתחילה בוודאי היו מביאים אותו עם קרבן **ע"י מהר"ט אלגאזי** (בכורות דף י"ט: ט) דס"ל דהקרבן הוא חובה (וב"כ רש"י במנחות שיובא להלן), ומפרש דכוונת הרמב"ם שאינו חובה שיהיה קרב ביו"ט ככל שאר נדדים ונדבות עיי"ש, ורב מתנה מיירי מכל ביכורים שהיו טעונין שירה, ובוודאי מיירי אף מאותם הביכורים שהובאו כדבעי ולכתחילה עם קרבן שלא היה בו יין, ובמילא שפיר פריך הגמ' דאין אומרים שירה אלא על היין, דהוי זמן הקרבה של הקרבן הבא עם הביכורים [ואמנם מרש"י במנחות (נ"ח). שנביא להלן, מבואר שאין השלמים חייבים לבוא דווקא עם הביכורים, אלא גם לפניו או לאחריו, ויתבאר להלן] ודו"ק.

ט. עוד י"ל, דהנה נתפרש במנחות (ש) דלכתחילה היו מביאים עם הביכורים עופות, שהיו קרבים עולות על המזבח, כדי לעטר את הביכורים, ואף שאינם חובה כדכתב שם רש"י (ד"ה לעט), אך דין הוא לכתחילה בביכורים, וא"כ היו קרבנות בביכורים, ושפיר זמן הקרבה הוא. ואף שכתב שם רש"י שהקרבן שלמים שמביאים עם הביכורים אינו צריך להיות קרב **יחד עמו**, אלא או לפניו או לאחריו שפיר דמי **אך הוא חובה**, אולם העופות שקרבין עולות, היו דווקא עם הביכורים, וא"ש.

דף ס"ד עמוד ב'

במשנה, יצתה כת הראשונה וישבה לה בהר הבית, שניה בחיל, והשלישית במקומה עומדת.

י. וכן הוא לשון **הרמב"ם** (פ"א מק"פ ה"ז) "כת הראשונה יוצאין בפסחיהן **ויושבין** בהר הבית, והשנייה יוצאין בפסחיהן **ויושבין** בחיל, והשלישית **עומדין** במקומן בעזרה".

ו**כתב הגרעק"א** זצ"ל (ד"ח ד"ה והשלישית): "רמז בזה דגבי הראשונה נקט וישבה לה בהר הבית, ועלה קאמר שניה בחיל, אבל השלישית שהיתה במקומה לא היה ישיבה אלא עמידה **דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד** בלבד".

והנה **האור שמח** (ש) הביא תוספתא, אמר ראב"י **שלישית ישיבה בעזרת נשים**. ומבאר האור שמח, משום דסבר דנשים בפסח ראשון **רשות**, ואינן דוחין השבת, וא"כ ליכא נשים בעזרת נשים, לכן יכולין כת שלישית לשבת בעזרת נשים, עיי"ש.

ולפי"ז תנא דמתניתין סבר לה, דנשים חובה, והיו נשים בעזרת הנשים ולכך כת שלישית לא היה לה מקום לשבת, ובכך מתיישבת קו' **הרש"ש** (ד"ה והשלישית) שהקשה למה כת שניה נדדה עד חיל לשבת, ולא ישיבה בעזרת הנשים, עיי"ש דרוצה לומר שכת שלישית היתה בעזרה"נ, אך להנ"ל א"ש.

ביאורים ומילואים - על סדר ההפ' היומני

בגמ', ת"ר מעולם לא נתמעך אדם בעזרה חוץ מפסח אחד שהיה בימי הלל שנתמעך בו זקן אחד והיו קוראין אותו פסח מעוכין.

יא. וכתב הרמ"ע מפאנו זצ"ל (ספר הגלגולים, אות קל"ו) דאותו זקן היה גלגול של האיש שנתמעך בימי אלישע הנביא, על שהיה עינו צרה בנס התבואה שמלאה בשווקים (מלכים ב' פ"ג), ונתגלגל שוב והיתה עינו צרה בנס שנעשה בביהמ"ק בריבוי העם ונענש שנית. בספר דברי תורה להרה"ק המנח"א ממונקאטש זצ"ל (ח"א אות מ"ט) תמה דאיך נתמעך אותו הזקן, והא קי"ל לעיל (n) דשלוחי מצוה אינן ניזוקין. וכתב דודאי מחמת ריבוי הבאים לעזרה הוי כשכיח הזיקא לענין שיתמעך אדם בעזרה בזמן עשיית הפסח, אלא דהקב"ה עשה נס בכל שנה ושנה והמועט החזיק את המרובה, וכהא דתנן עומדים צפופין ומשתחיים רווחים, ובאותו פסח בימי הלל לא עשה הקב"ה נס זה וחזר להיות שכיח הזיקא מצד הטבע. והוסיף דאולי אותו זקן לא נתכוין אז לשם שמים, וכדאמרו לעיל (n) שמא תאבד לו מחט וכדומה.

יב. עוד י"ל, דבתוספתא (פסחים פ"ה ט"ו) וכו"ה במדרש איכה (איכ"ר א', ב' ד"ה העיר רבתי) אי' שמעשה דמנין אגריפס המלך, ומה שנתמעך אותו זקן היה באותה השנה, ואולי רמזו בזה שאין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין, וכיון שמנו את ישראל באותה שנה, לא שרתה הברכה והנס. [אמנם פי' זה קשה להולמו בגי' הבבלי, דאי' להדיא שהיה בימי הלל, ואגריפס המלך נולד שתי שנים אחרי הסתלקות הלל הזקן]. וכדי ליישב גי' התוספתא והמדרש שהיו ב' המעשיות באותה השנה, עם גי' הבבלי שהראשון היה בימי הלל, והשני בימי אגריפס המלך שהיה מאוחר לו בהרבה שנים, אפ"ל ע"פ מה שכתב בסדר הדורות שהיו שני מלכים בשם אגריפס, והמוזכר בדרך כלל בש"ס, הוא אגריפס המלך השני, שבימיו נחרב ביהמ"ק (ע' רש"י סוטה מ"א. ד"ה אגריפס), ואולי מעשה זה של פסח מעוכין היה בימי אגריפס הראשון, שאולי היה בימיו של הלל הזקן. ודמות ראייה לזה, היא מקו' התוס' (הלל ק"ז: ד"ה אפילו אגריפס) על רשב"ם, שפי' רשב"ם שם שאגריפס היה מלך כשר ומבני חשמונאי, וכתבו שם התוס' "ולא דק דבסוטה (דף מא.) אמר' כשהגיע למקרב אחיך תשים עליך מלך זלגו עיניו דמעוות". וצריך לומר להרשב"ם שמייירי מאגריפס שקדם לו, שהוא היה מבני חשמונאי.

ורמז לזה יש אף ברמב"ן בפרשת כי תבוא (דברים כ"ח, מ"ב), שכתב: "ואלה התוכחות בהיותם בארץ, כי כן יאמר אחריו 'ונסחתם מעל האדמה' שהוא הגלות, ועל דעתו גם זה מרמזותיו, אמר 'יולך ה' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת' על לכת אגריפס המלך לרומי. גם יתכן שירמזו למלך אחר קודם לאגריפס, והוא אריסטובולוס שתפסו שר צבא רומי ויוליכהו שמה בנחושתיים, והיו למשל ולשנינה בכל העמים, שהיו תמהים על גבורתם אשר מעולם איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמתם. ואחרי כן בא אגריפס שנית עם שליח מלך רומי בארץ, וכבש בארץ יהודה מדינות גדולות מאד", ע"כ. ואריסטובולוס הוא מבני חשמונאי, ובנו של ינאי המלך היה (ע' סוטה מ"ט:), והוא היה בימיו של הלל הזקן, ואם נשווה בין גי' הבבלי, לתוספתא, צ"ל שאליה הכוונה, והוא אגריפס הראשון שכתב בספר הדורות. אך עדיין דוחק לומר שעליו כיוון הרשב"ם הנ"ל, דכתב מלך כשר היה, ולפי המבואר בסוטה (סו) הוא ביטל עבודת ביהמ"ק בתאוות מלחמתו עם אחיו הורקנוס, וכתב עליו רש"י (שה"ש ו, י"ב) דנכשל במחלוקת ושנאת חנם, עיי"ש. אמנם עי' בתשו' הרשב"א (ח"א סי' תי"ח), ואם כוונתו לאותו אריסטובולוס, אזי משמע מדבריו שבאחריתו כשר היה.

בגמ', אילימא דילמא שקלי דדהבא ומעיילי דכספא, ה"נ דילמא שקלי בר מאתן ומעיילי בר מאה, אלא דהכי שפיר טפי.

יג. והקשה השפת אמת: "לכאורה היא גופא קשיא למה לא ניחוש דילמא שקלי בר מאתן כו', וצ"ל דבאמת ליכא בזה משום מעלין בקודש ולא מורידין כיון דכל אחד הוא קרבן בפני עצמו זה היה בשל זהב וזה בשל כסף, רק כוונת הגמ' הוא להוכיח כן דעל כרחך טעם אחר יש". ובאמת שכבר הקשה כן הקרבן העדה (שירי קרבן פ"ה, ה"ה), דהנה בירושלמי (סו) איתא בזה: "דלמה, רבי זעירא ורבי יעקב בר אחא אבינא הוון יתיבין, אמר רבי אבינא מפני הרמאין, אמר ליה רבי יעקב בר אחא בכל פומך, אמר ליה רבי זעירא אמר ליה בפלגות פומך, אתא רבי ירמיה בשם רבי יוחנן מפני הרמאין".

וכתב השיירי קרבן, שזה קשה על פי' רש"י בסוג' שהחסרון בלקבל בכלי זהב, ולהחזיר בכלי כסף הוא משום מעלין בקודש ואין מורידין, וא"כ ה"נ יוקשה בכלי בן מאתיים והשני שוה רק מאה. ולכך כתב, דבעל כרחך הפי' בבבלי הוא כמו שכתב בירושלמי (סו) דההו"א היה דילמא שקלי דדהבא ומעיילי בכספא דחיישינן מפני הרמאין, ועל זה דחתה הגמ' דאם היו חוששים מפני הרמאין, אז יש לחשוש גם בזהב, שיביא הכהן מביתו כלי ששווה מאה, ויחליפנו בכלי המקדש ששוה מאתיים, ועל כרחך צ"ל דבהכי שפיר טפי, עיי"ש.

ובדרך זו להשוות בין המפורש בירושלמי, לסוג' דידן בבבלי, כבר קדמו בתוס' רי"ד בסוג', שכתב: "פי' המורה והוי ליה מוריד בקדש, ואינו נראה לי, אלא משום דאיכא למיחש לגנבי, והכי משמע גם בירושלמי דגרסינן התם אמר ר' אבינא מפני הרמאין". ולרש"י י"ל, דהבין בירושלמי כפי' שני בקרבן העדה, שרבי יעקב ורבי זעירא לא הסכימו לרבי אבינא, ואמרו שלא שייך לחשוש הכהנים בגניבה, וע"כ צ"ל שהיה חשש אחר, ודו"ק

הערות והארות יתקבלו בברכה ויבואו בדפים הבאים בשם אומרם בל"ג: rabinoviz@gmail.com